

ECRI INFORME SOBRE ANDORRA

(sisè cycle de control)

Adoptat el 2 de juliol 2024

Publicat el 21 de octubre 2024

European Commission
against Racism and Intolerance

ECRI
Commission européenne
contre le racisme et l'intolérance

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

Aquest document és una traducció.
En cas de dubte, consulteu les versions originals en anglès i en francès.

TABLE DES MATIERES

<i>Introducció</i>	4
<i>RESUM</i>	5
<i>CONSTATACIONS I RECOMANACIONS</i>	7
<i>I. IGUALTAT EFECTIVA I ACCÉS ALS DRETS</i>	7
A. Organisme de promoció de la igualtat.....	7
B. Educació inclusiva	7
C. Migrants en situació irregular.....	9
D. Igualtat de les persones LGBTI.....	10
<i>II. DISCURS D'ODI I VIOLÈNCIA MOTIVADA PER L'ODI</i>	11
A. Discurs d'odi	11
B. Violència motivada per l'odi.....	14
<i>III. INTEGRACIÓ I INCLUSIÓ</i>	15
A. Migrants	15
B. Persones desplaçades a conseqüència de l'agressió de la Federació de Rússia contra Ucraïna.....	18
C. Minories religioses	19
<i>IV. TEMES ESPECÍFICS DEL PRINCIPAT D'ANDORRA</i>	20
<i>RECOMANACIONS OBJECTE D'UN SEGUIMENT INTERMEDI</i>	21
<i>LLISTA DE LES RECOMANACIONS</i>	22
<i>Bibliografia</i>	24
<i>ANNEX: MIRADA DEL GOVERN</i>	27

INTRODUCCIÓ

La Comissió Europea contra el Racisme i la Intolerància (ECRI) va ser creada pel Consell d'Europa. És un òrgan independent de control dels drets humans, especialitzat en qüestions relacionades amb la lluita contra el racisme, la discriminació (per motius de la "raça", de l'origen ètnic/nacional, del color, de la ciutadania, de la religió, de la llengua, de l'orientació sexual i de la identitat de gènere), la xenofòbia, l'antisemitisme i la intolerància. Està formada per membres independents i imparcials que són nomenats per la seva autoritat moral i la seva experiència reconeguda en el tractament de qüestions relatives al racisme, la xenofòbia, l'antisemitisme i la intolerància.

En el marc de les tasques previstes pels seus estatuts, l'ECRI efectua un treball de control, país per país, de la situació a cadascun dels Estats membres del Consell d'Europa pel que fa al racisme i a la intolerància, i emet suggeriments i propostes per abordar els problemes identificats.

Els controls país per país de l'ECRI s'apliquen a tots els Estats membres del Consell d'Europa sense distincions. El treball es duu a terme en cicles de cinc anys. Els informes del primer cicle es van acabar al final de l'any 1998; els del segon van enllestir-se al final de l'any 2002, els del tercer, al final del 2007, els del quart a principis del 2014, i els del cinquè a finals de 2019. El treball pels informes del sisè cicle van començar a finals de 2018.

Els mètodes de treball per l'elaboració dels informes inclouen l'anàlisi de documentació, una visita al país concernit i, seguidament, converses confidencials amb les autoritats nacionals.

Els informes de l'ECRI no són el resultat d'investigacions o de proves testimonials. Són anàlisis que es basen en una gran quantitat d'informació recollida d'una àmplia varietat de fonts. Els estudis documentals es basen en un nombre important de fonts escrites nacionals i internacionals. La visita in situ permet d'entrevistar-se amb els col·lectius directament concernits (governamentals i no governamentals) i recollir informació detallada. El procés de converses confidencials amb les autoritats nacionals permet que aquestes aportin, si ho consideren necessari, comentaris al projecte d'informe, per corregir els possibles errors factuais que pugui contenir. Al final d'aquest diàleg, les autoritats nacionals poden demanar, si ho desitgen, que els seus punts de vista figurin com a annex a l'informe final de l'ECRI.

Els informes per país del sisè cicle se centren en tres temes comuns a tots els Estats membres: (1) Igualtat efectiva i accés als drets, (2) Discurs d'odi i violència motivada per l'odi, i (3) Integració i inclusió, i també en diferents temes específics a cadascun d'aquests temes.

En el marc del sisè cicle de control, es demana, un cop més, que s'apliquin de manera prioritària dues recomanacions específiques escollides entre les que figuren en l'informe. Per aquestes recomanacions, l'ECRI iniciarà un procés de seguiment intermedi en un termini no superior a dos anys després de la publicació del present informe.

Aquest informe ha estat redactat per l'ECRI sota la seva única i plena responsabilitat. Reflecteix la situació fins al 10 d'abril de 2024. En principi, qualsevol canvi posterior a aquesta data no està contemplat per l'anàlisi que figura a continuació, ni s'ha tingut en compte en les conclusions i les propostes que hi planteja l'ECRI.

RESUM

D'ençà de l'adopció del cinquè informe de l'ECRI sobre Andorra, el 6 de desembre de 2016, s'han realitzat progressos i s'han desenvolupat bones pràctiques en alguns àmbits.

Des de 2017, el mandat del Raonador del Ciutadà (Ombudsman) s'ha ampliat a les qüestions que interessin l'ECRI. El Raonador és competent per conèixer denúncies relatives a la discriminació racial, tant en el sector públic com en el sector privat.

La llei sobre els drets dels infants i els adolescents, modificada el 2019, protegeix els infants i els adolescents contra la discriminació fonamentada en l'orientació sexual i la identitat de gènere. El 2022 es va presentar un Pla Nacional de la Infància i l'Adolescència, elaborat amb la participació de la societat civil i d'alumnes. A més, a tots els centres escolars s'aplica un Pla de prevenció contra l'assetjament en l'entorn escolar.

Tots els menors, sigui quina sigui la seva situació administrativa, poden integrar, sense demora, el sistema educatiu i són escolaritzats gratuïtament. A més, la seguretat social (CASS) es fa càrrec de les seves despeses sanitàries.

Pel que fa a l'accés al matrimoni civil i a l'adopció, totes les parelles, tant les del mateix sexe com les de sexe diferent reben el mateix tracte.

Des de 2022, les despeses relatives a l'afirmació de gènere per part de les persones transgènere estan totalment cobertes pel sistema de salut pública. A més, la legislació permet a les persones transgènere canviar el seu marcador de sexe en els documents oficials sense que estiguin obligades a realitzar tractaments mèdics.

El 2023 es va difondre entre els periodistes i els professionals del sector de la comunicació un manual de bones pràctiques per al tractament de la diversitat en els mitjans de comunicació.

S'han elaborat unes línies directrius adreçades a professionals dels serveis competents, que tenen per objectiu evitar la victimització secundària de les víctimes de violències, incloses les víctimes de crims d'odi.

El 2021 es va crear un Institut Nacional de l'Habitatge que gestiona habitatges "protegits" per les persones en dificultat i lloguers a preu moderat. Una Comissió Nacional de l'Habitatge permet a les instàncies governamentals, als Comuns, al Raonador, a l'Institut Nacional de

l'Habitatge, i a les entitats privades implicades, dialogar i buscar solucions, fins i tot per les persones estrangeres en situació de vulnerabilitat.

Un Departament de Polítiques d'Igualtat s'encarrega de desenvolupar i de promoure accions i programes transversals en benefici dels grups inclosos en el mandat de l'ECRI, fins i tot els ciutadans estrangers. El 2018, el Departament va elaborar un Llibre Blanc de la Igualtat, les conclusions del qual han permès l'elaboració de la Llei núm. 13/2019 per la igualtat de tracte i la no discriminació que va entrar en vigor el 2019.

L'ECRI es felicita d'aquestes evolucions positives a Andorra. Tot i així, malgrat els progressos realitzats, algunes qüestions encara susciten preocupació.

Queden alguns punts pendents de resolució en relació a l'estatut i a les competències del Raonador del Ciutadà.

En el cas de les persones transgènere no s'ha publicat cap protocol sobre l'assistència sanitària en matèria d'afirmació de gènere, i es continua demanant un diagnòstic psiquiàtric per accedir a aquest tipus d'atenció sanitària. Quant al canvi de nom i al reconeixement jurídic del gènere, continuen essent problemàtics tant el període d'espera obligatori de dos anys com el procediment judicial previst.

En diverses ocasions s'han constatat expressions d'odi en línia adreçades a migrants, persones musulmanes o persones LGBTI, especialment en comentaris en línia sobre els articles de premsa i en les xarxes socials.

Existeixen importants limitacions de procedimentals i tècniques en la realització d'investigacions relacionades amb les manifestacions d'odi en línia i la supressió ràpida d'aquestes manifestacions.

Els dos sistemes informàtics utilitzats per gestionar les dades sobre els crims d'odi no permeten establir estadístiques.

Un cert nombre de treballadors migrants, especialment en sector de la construcció i originaris d'Amèrica Llatina, s'han vist confrontats a pràctiques abusives.

Amb motiu de l'absència del seu dret de vot a nivell local, la població estrangera del país (que constitueix la majoria de la població total) no pot participar activament en la vida pública.

La Llei 13/2019 sobre la igualtat i la no discriminació encara no s'ha pogut aplicar d'una manera transversal amb la participació activa del conjunt dels actors interessats.

En aquest informe, l'ECRI demana a les autoritats andorranes que prenguin mesures addicionals en algunes àrees i formula un seguit de recomanacions, especialment les que figuren a continuació:

Cal consolidar l'estatut i les competències del Raonador del Ciutadà, especialment de conformitat amb el dictamen de la Comissió de Venècia publicat el 24 d'octubre de 2022.

Les autoritats haurien de reforçar la legislació sobre el reconeixement jurídic del gènere per alinear-la amb les normes internacionals, optant per un procediment administratiu ràpid, transparent i accessible.

Cal constituir un grup de treball interinstitucional encarregat d'elaborar un marc reglamentari per lluitar eficaçment contra els discursos d'odi racistes i LGBTIfòbics, inclòs en línia. Les autoritats haurien igualment de prendre les mesures pertinents per que la motivació racista i/o LGBTIfòbica fos plenament presa en consideració en el moment de la investigació i del procediment judicial.

Les autoritats haurien d'instaurar un sistema complet de recollida de dades desglossades sobre el discurs d'odi i les infraccions motivades

per l'odi, racistes i LGBTIfòbiques, denunciades a la policia, i del seguiment donat per la justícia. Aquestes dades s'haurien de fer accessibles al públic.

En l'àmbit laboral, les autoritats haurien de donar als serveis d'inspecció del treball els recursos suficients per actuar de manera eficaç per eliminar i prevenir el racisme i la discriminació racial.

En matèria d'habitatge, cal continuar els esforços desplegats per crear habitatges socials i habitatges a un preu moderat, i multiplicar les iniciatives per donar suport a les persones estrangeres en situació de vulnerabilitat davant la crisi de l'habitatge.

Per de garantir la participació en la vida pública dels ciutadans no andorranos que resideixen al país, les autoritats haurien de conferir-los el dret de vot i d'elegibilitat a les eleccions locals.*

Les autoritats també haurien d'adoptar un programa nacional d'accions contra el racisme i la LGBTIfòbia, implicant tots els ministeris, el Raonador del Ciutadà i la societat civil, i establir un grup de treball que tingui com objectiu la seva aplicació efectiva.*

---

* Les recomanacions d'aquest paràgraf seran objecte d'un procediment de seguiment intermedi per part de l'ECRI, com

a molt tard dos anys després de la publicació d'aquest informe.

CONSTATACIONS I RECOMANACIONS

I. IGUALTAT EFECTIVA I ACCÉS ALS DRETS

A. Organisme de promoció de la igualtat¹

1. Le Raonador del Ciutadà, que té la seva seu prop del Consell General (Parlament) ha estat designat com l'organisme de promoció de la igualtat a Andorra. L'ECRI es felicita de l'ampliació del mandat d'aquesta institució en relació a les qüestions d'interès per a l'ECRI en el decurs de l'any 2017. Es tracta d'un avançament notable que ha donat resposta a les expectatives de l'ECRI en el marc d'una recomanació precedent per la qual s'havia sol·licitat una aplicació prioritària². A més, cal destacar que el Raonador és competent per tractar denúncies relatives a la discriminació racial i a altres formes de discriminació, tant en el sector públic com en el sector privat.
2. Tot i així, l'ECRI pren nota de la baixa proporció de denúncies relatives a la discriminació racial o a les qüestions LGBTI rebudes pel Raonador en el decurs dels darrers anys, essent la mitjana anual d'una a dues denúncies. Segons els diferents interlocutors escoltats en el marc de la visita a Andorra, aquesta situació podria palesar un fenomen d'infradeclaració, com a conseqüència de la manca de visibilitat de la institució, i això malgrat els esforços del Raonador per estar present en la premsa i en les xarxes socials.
3. L'ECRI constata igualment que persisteixen un cert nombre de llacunes quant a la perennitat i la independència de la institució, especialment pel fet de no disposar d'una base constitucional (pel fet que aquesta institució no estigui consagrada en la Constitució) i d'un procediment de nomenament del Raonador del Ciutadà que manca de transparència, d'un accés no garantit als documents necessaris per l'exercici de les seves funcions en el marc del tractament de les denúncies que rep, i d'una incapacitat a traslladar les denúncies als tribunals o a intervenir davant dels mateixos.
4. A més, el pressupost i la dotació de personal no s'adeqüen a les competències de la institució. Sobre aquesta qüestió, L'ECRI ha estat informada que el pressupost anual de la institució era d'uns 300.000 €, i que aquest pressupost se suposa que ha de cobrir el pagament del lloguer dels locals de la institució i els salaris. La institució disposa de quatre persones a jornada completa i d'una persona a mitja jornada.
5. L'ECRI desitja per tant saludar la voluntat manifesta de les autoritats andorranes de reforçar la institució i les seves capacitats d'actuació, com en testimoniatge la demanda de dictamen que han sol·licitat a la Comissió Europea per a la Democràcia pel Dret (Comissió de Venècia). L'ECRI subscriu les recomanacions formulades per aquesta Comissió del Consell d'Europa en el seu Dictamen publicat el 24 d'octubre de 2022³ i remet a la Recomanació de política general (RPG) núm. 2 (revisada) de l'ECRI sobre els organismes de promoció de la igualtat encarregats de lluitar contra el racisme i la intolerància a nivell nacional (especialment els §§ 1, 7, 13, 14, 21, 23 i 24).
6. L'ECRI, recomana a les autoritats que reforcin l'estatut i les competències del Raonador del Ciutadà, tenint en compte la seva Recomanació de política general núm. 2 (revisada) sobre els organismes de promoció de la igualtat encarregats de lluitar contra el racisme i la intolerància a nivell nacional i del dictamen de la Comissió de Venècia del Consell d'Europa publicat el 24 d'octubre de 2022, i de vetllar a què la institució es beneficiï dels mitjans pressupostaris i humans necessaris per exercir plenament les seves funcions.

B. Educació inclusiva

7. El present subcapítol tracta de les polítiques d'educació⁴ que volen lluitar contra l'exclusió i la marginalització gràcies a una educació inclusiva concebuda per totes i tots, i instaurar una

¹ El terme "organismes nacionals especialitzats" s'ha substituït pel terme "organismes de promoció de la igualtat" en la versió revisada de la [Recomanació de política general núm. 2](#) (en francès) de l'ECRI publicada el 27 de febrer de 2018.

² ECRI (2017), [cinquè informe sobre Andorra](#), §22; ECRI (2020), [conclusions sobre Andorra](#) (en francès).

³ CoE, Comissió de Venècia ([2022](#)) (en francès).

⁴ El present subcapítol fa referència a l'educació del conjunt dels infants i dels joves. Les mesures que s'adrecen específicament als infants migrants es tracten en l'apartat "integració i inclusió".

societat respectuosa de la diversitat, de conformitat amb els capítols II i III de la RPG núm. 10 de l'ECRI⁵

8. La Constitució andorrana estableix el dret a l'educació per totes les persones (article 20) i a la no discriminació (article 6)⁶. La Llei dels drets dels infants i els adolescents disposa, a l'article 46, que les administracions públiques han de vetllar per que els programes escolars incloguin, sigui quin sigui el nivell i de manera transversal, continguts relatius a l'educació en drets humans i la promoció d'una cultura de pau i de la no violència, inclosa la prevenció de l'assetjament en l'entorn escolar⁷.
9. L'ECRI observa que, aquests darrers anys, s'han realitzat un cert nombre de progressos en matèria d'educació inclusiva, fins i tot a nivell normatiu (en els àmbits legislatiu i reglamentari). Així, el Conveni de la UNESCO relatiu a la lluita contra la discriminació en l'àmbit de l'ensenyament va entrar en vigor a Andorra el mes de juny de 2018⁸. La Llei dels drets dels infants i els adolescents fou modificada el febrer de 2019 per protegir els infants i els adolescents contra la discriminació basada en l'orientació sexual i la identitat de gènere. La llei disposa que la identitat de gènere dels infants transgènere ha de ser respectada. Sobre aquesta qüestió, l'ECRI constata amb satisfacció la flexibilitat que han demostrat internament els centres escolars quant a fer-se càrrec dels alumnes transgènere⁹. També pren nota que el 2022 es va presentar un Pla Nacional de la Infància i la Adolescència que s'ha elaborat amb la participació de la societat civil i dels alumnes¹⁰. Segons les informacions recollides per l'ECRI en el decurs de la seva visita a Andorra, tant pares d'alumnes com membres de la societat civil diuen que aquest pla està ben concebut, tot i que, segons alguns interlocutors, els recursos posats a disposició per la seva aplicació encara són insuficients.
10. L'ECRI manifesta la seva satisfacció d'assabentar-se que els programes escolars inclouen projectes pedagògics que tenen per objectiu promoure els drets humans, la no discriminació i el respecte de la diversitat¹¹.
11. L'ECRI desitja destacar les activitats de sensibilització destinades a la prevenció del racisme i de la LGBTIfòbia, organitzades tots els anys en l'entorn escolar, com a **pràctiques prometedores**.
12. Més concretament, l'ECRI veu amb interès que, des de 2015, representants de l'Institut dels Drets Humans van a les escoles per dialogar amb els infants. L'Institut també ha organitzat dos concursos: un sobre les discriminacions i l'altre sobre l'assetjament escolar. Així mateix, cada any, les escoles andorranes organitzen una jornada dedicada a una activitat amb la participació de tots els alumnes i del personal docent per tractar sobre un tema transversal relacionat amb la defensa dels drets humans, la ciutadania, la interculturalitat o la no discriminació¹². A més, tant a les escoles primàries com als instituts, també s'organitzen tallers sobre la prevenció de la LGBTIfòbia i, en el marc d'aquestes iniciatives, es convida a les associacions LGBTI als centres escolars. L'ECRI constata finalment amb interès l'organització de formacions per part de l'Associació DiversAnd adreçades al personal docent de les escoles primàries i secundàries i als futurs ensenyants¹³.
13. Sempre com una nota positiva, cal destacar que durant la pandèmia de Covid-19 es van prendre mesures per donar suport als alumnes en situació de vulnerabilitat, especialment als alumnes fills

---

⁵ [Recomanació de política general núm. 10](#) (en francès) de l'ECRI sobre la lluita contra el racisme i la discriminació racial en i a través de l'educació escolar.

⁶ [Constitució del Principat d'Andorra - Consell General del Principat d'Andorra](#)

⁷ [Llei 14/2019 qualificada dels drets dels infants i els adolescents. — Consell General Principat d'Andorra.](#)

⁸ Tots els Pirineus (2017, setembre 21).

⁹ [Llei 14/2019 qualificada dels drets dels infants i els adolescents. — Consell General Principat d'Andorra](#); ILGA-Europe (2020).

¹⁰ ILGA-Europe (2022); Govern d'Andorra (2022).

¹¹ Vegeu també: [cataleg-activitas-educatives-22-23.pdf](#) (CRC/C/AND/RQ/3-5, pàg. 11); CERD/C/AND/1-6, pàg. 3.

¹² CERD/C/AND/1-6, pàg. 25.

¹³ ILGA-Europe (2020); ILGA-Europe (2022); IGLYO (2022), pàg. 31

de la immigració, per mitjà de préstecs d'equipaments informàtics, el subministrament d'una connexió gratuïta a Internet i la posada en pràctica d'un servei de suport psicològic als alumnes¹⁴.

14. L'ECRI constata amb molt d'interès l'adopció d'un Pla d'actuació contra l'assetjament en l'entorn escolar. El Pla té per objectiu ajudar la comunitat educativa a prevenir, detectar i aturar les violències entre alumnes. S'aplica en el conjunt de centres escolars i es basa en el control de les emocions i la promoció de la convivència i del respecte dels altres. Preveu igualment la intervenció d'equips d'especialistes que garanteixen el seguiment de tots els casos fins a la seva resolució¹⁵. També es duen a terme un gran nombre d'accions per afavorir la conscienciació en matèria d'assetjament escolar, mitjançant campanyes de sensibilització, jornades d'informació, tallers de prevenció i jornades de formació¹⁶.
15. A més, durant la visita a Andorra, la delegació de l'ECRI va poder apreciar, en el decurs de la seva visita a l'escola secundària de Santa Coloma (escola que pertany al sistema educatiu andorrà) el conjunt d'iniciatives que impliquen no només una participació activa dels alumnes per posar en valor la diversitat, la inclusió i la convivència, sinó igualment espais de diàleg i de col·laboració desenvolupats entre els alumnes i també entre els alumnes i el professorat. Aquestes iniciatives permeten, entre altres, prevenir, detectar i tractar els casos d'assetjament, inclosos els casos en línia, especialment mitjançant l'aplicació "B-resol" que ofereix la possibilitat de notificar de manera anònima eventuais casos d'assetjament¹⁷. Segons l'ECRI es tracta d'un exemple de **bones pràctiques**.

C. Migrants en situació irregular

16. En la seva RPG núm. 16¹⁸ sobre la protecció contra la discriminació dels migrants en situació irregular, l'ECRI recomana als governs d'establir "tallafocs" per tal d'evitar que els serveis públics, com ara els hospitals i les escoles, no comuniquin les dades de caràcter personal de les persones migrants en situació irregular a les forces de l'ordre i als serveis d'immigració. Els tallafocs serveixen per protegir els drets humans fonamentals d'aquestes persones, tot garantint que tinguin un accés als serveis públics essencials, com són l'educació i l'atenció sanitària, sense por d'ésser expulsats.
17. Segons les autoritats, hi hauria poques persones en situació irregular en el país (2022: 38; 2021: 12; 2020: 23 persones establertes durant els controls). Dit això, l'ECRI entén que hi pot haver infants de treballadors temporers presents de manera irregular, ja que aquest treballadors no tenen dret al reagrupament familiar.¹⁹
18. En aquest context, l'ECRI constata que a Andorra, tots els menors, independentment de la seva situació administrativa, s'escolaritzen gratuïtament i que els que arriben de nou poden integrar sense demora el sistema educatiu²⁰. L'ECRI es felicita, a més, de la flexibilitat que han demostrat les autoritats encarregades de l'ensenyament integrant els infants migrants amb una situació no regularitzada o en curs de regularització, donant així prioritat a l'accés a l'educació.
19. L'ECRI observa igualment l'existència d'un "tallafocs" en matèria d'accés a l'atenció sanitària, especialment per als infants. Després de les modificacions legislatives realitzades en el decurs dels darrers anys, les despeses sanitàries dels menors amb una situació administrativa no regularitzada van a càrrec de la seguretat social²¹. A més, segons les autoritats, la Creu Roja Andorrana assegura una oferta d'atenció sanitària a totes les persones que ho necessiten sense cap mena de discriminació, inclosa la seva situació administrativa²². D'altra banda, s'ha informat

---

¹⁴ A/HRC/46/11, pàg. 3.

¹⁵ CRC/C/AND/RQ/3-5, pàg. 10-11.

¹⁶ CRC/C/AND/RQ/3-5, pàg. 10-11.

¹⁷ Andorra Telecom ([2020, novembre 23](#)); Bondia ([2020, novembre 23](#)).

¹⁸ ECRI ([2016b](#)) (en francès).

¹⁹ Comitè Europeu de Drets Socials ([2019](#)), pàg. 20. (en francès)

²⁰ CRC/C/AND/3-5, pàg. 26.

²¹ CRC/C/AND/3-5, pàg. 23, 27.

²² CERD/C/AND/1-6, pàg. 25.

l'ECRI que la vacunació contra la Covid-19 es va posar a disposició de tota la població del país, independentment del seu estatut de residència.

D. Igualtat de les persones LGBTI²³

20. Segons el mapa Rainbow Europe 2023, que reflecteix la legislació i les polítiques dels països europeus que garanteixen els drets de les persones LGBTI, Andorra ocupa el 24è lloc dels 49 països avaluats i presenta una puntuació global de 37% sobre el conjunt dels indicadors relatius a la protecció dels drets i de les llibertats de les persones LGBTI de fet i de dret²⁴.
21. Durant la visita al país, la delegació de l'ECRI s'ha assabentat amb satisfacció que s'havien iniciat els tràmits per realitzar una enquesta de satisfacció relativa a la l'experiència i a la percepció de la intolerància i de la discriminació de les persones LGBTI²⁵. Sobre aquesta qüestió, l'ECRI vol recordar la importància d'incloure, sempre que sigui possible, la joventut LGBTI i igualment integrar-hi una perspectiva intersectorial²⁶.
22. També cal destacar el nivell relativament elevat de respecte envers les persones LGBTI, especialment pel que fa a les persones homosexuals²⁷. En aquest context, l'ECRI es felicita de les accions de sensibilització, especialment del llançament, el 2019, d'un curtmetratge intitulat « #lovingdiversity »²⁸, i de la campanya de sensibilització organitzada el 2022 pel Ministeri d'Afers Socials, Joventut i Igualtat. Així mateix, personalitats públiques de primera línia s'han declarat obertament homosexuals²⁹. A més, quant a la sensibilització sobre qüestions transgènere, l'ECRI saluda el llançament, el 2021, d'un llibre per a infants titulat "No em diguis Pol, digue'm Sarai"³⁰ i la formació organitzada per l'ONG DiversAnd adreçada a personalitats i personal polític³¹.
23. Pel que fa en concret a les persones homosexuals, l'ECRI constata amb satisfacció que, des del gener de 2023, per accedir al matrimoni civil no es fa cap mena de diferència entre les parelles, tant si els membres de la parella són del mateix sexe com si són de sexes diferents³². A més, des de 2014, tenen el dret d'adoptar infants. Així mateix, des de 2021, la legislació relativa a la persona i a la família reconeix la parentalitat dels dos membres d'una parella que han tingut un infant recorrent a la gestació subrogada, sempre que aquesta s'hagi dut a terme en un país on sigui legal³³. Per contra, cal observar que, segons la reglamentació en vigor, l'Estat només es fa càrrec de les tècniques de reproducció humana medicament assistida per a les parelles lesbianes si una de les dues té un problema d'esterilitat³⁴. L'ECRI remet sobre aquesta qüestió a la seva recomanació 20 de la seva RPG núm. 17 sobre la prevenció i la lluita contra la intolerància i la discriminació envers les persones LGBTI.
24. Pel que fa les persones transgènere, l'ECRI constata amb satisfacció que, el mars de 2022, el ministeri de Sanitat va modificar la reglamentació per d'incloure l'atenció sanitària d'afirmació de gènere, inclosos els tractaments hormonals i les intervencions quirúrgiques, en el marc del règim de salut pública, cosa que equival a oferir una cobertura completa de les despeses per aquesta

---

²³ Vegeu la [Recomanació de política general núm. 17](#) (en francès) de l'ECRI publicada el 28 de setembre de 2023, i el [Glossari de l'ECRI](#) (en francès).

²⁴ [Classificació països | Rainbow Europe \(rainbow-europe.org\)](#) (en anglès)

²⁵ En el seu cinquè informe (§84), l'ECRI va recomanar a les autoritats que realitzessin enquestes i recollissin dades sobre les persones LGBT a Andorra, i també sobre la discriminació i la intolerància de les quals poguessin ser víctimes.

²⁶ Vegeu igualment la recomanació 5 de la RPG núm. 17 de l'ECRI.

²⁷ El 2018, la població d'Andorra va avaluar amb un 8 sobre 10 la "justificabilitat" de l'homosexualitat en l'apartat "acceptació de l'homosexualitat": Observatori social d'Andorra ([2023a](#)), pàg. 6.

²⁸ ILGA-Europe (2020).

²⁹ Vegeu, per exemple, PinkNews ([2023, setembre 12](#)) (en anglès)

³⁰ ILGA-Europe (2022) ; Bondia ([2021, marc 29](#)). Vegeu igualment sobre aquest tema el § 9 més amunt.

³¹ ILGA-Europe (2022).

³² Arran de la decisió del Tribunal Constitucional del 20 de desembre de 2022, que va declarar inconstitucional l'article 77 de la Llei de la persona i de la família per raons de la distinció que feia entre el matrimoni canònic i el matrimoni civil, creant una discriminació basada en la religió així com en l'orientació sexual, el gener de 2023 l'esmentada llei fou esmenada. Vegeu també: Altaveu ([2023, gener 10](#))

³³ ILGA-Europe (2022).

³⁴ Vegeu el Decret 474/2022, de 16 de novembre de 2022, que estableix la nomenclatura i les condicions de finançament públic de les tècniques de procreació humana assistida i que reglamenta aquesta qüestió.

mena de tractaments i intervencions. Per contra, l'ECRI lamenta constatar que no s'hagi adoptat ni publicat cap protocol després de la modificació de la reglamentació el març de 2022; per accedir a les atencions sanitàries se segueix requerint un diagnòstic psiquiàtric i es troba a faltar la formació del personal competent en la matèria³⁵. L'ECRI anima les autoritats a actuar de tal manera que les persones transgènere tinguin un accés segur, abordable i en el moment oportú, als tractaments mèdics d'afirmació de gènere que necessitin, tot respectant llurs drets a la vida privada, a la no discriminació i al millor estat de salut, de conformitat amb les seves recomanacions que figuren en els paràgrafs 20 i 31 de la seva RPG núm. 17.

25. L'adopció, el 21 de juliol de 2022, de la Llei 30/2022 (Llei qualificada) de la persona i de la família, que conté disposicions relatives al canvi de nom i al reconeixement jurídic del gènere, constitueix sense dubte un desenvolupament positiu, especialment perquè permet a les persones transgènere canviar el seu marcador de sexe en els documents oficials sense obligació de tractaments mèdics (hormonoteràpia o cirurgia). Tot i així, el període d'espera obligatori de dos anys³⁶ i el procediment judicial previst (que, per exemple, requereix la implicació de dos testimonis) planteja seriosos interrogants. A més, s'ha informat l'ECRI que alguns procediments que tenien per objectiu efectuar el canvi de nom i de sexe en l'estat civil de les persones transgènere s'han tractat amb lentitud³⁷.

26. L'ECRI recomana a les autoritats que reforcin la legislació sobre el reconeixement jurídic del gènere, a la llum de les normes internacionals en la matèria, especialment optant per un procediment administratiu ràpid, transparent i accessible³⁸.

27. En el marc del present cicle de control, l'ECRI examina igualment la situació de les persones intersexes³⁹ algunes de les quals pateixen les seqüeles d'intervencions mèdiques, que, en la major part dels casos, no són consentides i són medicament inútils, i que comporten conseqüències irreversibles. De les informacions recollides durant la visita a Andorra es desprèn que no es pot excloure que infants intersexes facin l'objecte, en el naixement, d'una assignació sexual quirúrgica irreversible, medicalment no necessària i no consentida⁴⁰. Convé constatar que sobre aquesta qüestió no existeix, en el país, un marc jurídic ni línies directrius en la matèria. En aquest context, l'ECRI invita les autoritats a prendre mesures amb vistes a l'adopció d'una legislació que prohibeixi les operacions quirúrgiques i altres tractaments no necessaris de "normalització" de sexe en els infants intersexes fins que aquests estiguin en mesura de participar a la decisió, en el respecte de llur dret a l'autodeterminació i del principi de consentiment lliure i informat, a la llum de les normes internacionals aplicables en la matèria⁴¹.

II. DISCURS D'ODI I VIOLÈNCIA MOTIVADA PER L'ODI

A. Discurs d'odi⁴²

Dades i discurs públic

28. Segons les informacions subministrades pels serveis encarregats dels procediments penals, hi va haver cinc denúncies per discurs d'odi en el decurs dels vuit primers mesos de 2023 (de les quals una per motiu d'homofòbia i quatre basades en motius de nacionalitat i/o origen); 12 denúncies el 2022 (de les quals vuit per motius de "raça" i/o nacionalitat i una basada en l'orientació sexual); tres denúncies el 2021 (fonamentades en motius d'origen i/o "raça"); dos

³⁵ ILGA-Europe (2023).

³⁶ Els candidats han de demostrar que han viscut públicament i socialment segons la seva identitat de gènere durant, com a mínim, dos anys: TGEU (2022, juliol 25) (en anglès); ARA Andorra (2022, juliol 21).

³⁷ Poble Andorra (2023, juliol 10); Altaveu (2023, juny 21).

³⁸ RPG núm. 17 de l'ECRI, recomanació 24; [Recomanació CM/Rec\(2010\)5](#) (en francès) del Comitè de Ministres del Consell d'Europa, paràgraf 21; [Principi 31 \(PJ+10\) – Yogyakartaprinciples.org](#) (en francès).

³⁹ Persones que neixen amb característiques sexuals biològiques que no es corresponen a les normes socials o a les definicions mèdiques quant al que fa que una persona sigui de sexe masculí o femení. Vegeu, CoE, Assemblea parlamentària (2017) (en francès).

⁴⁰ Vegeu també Villagrasa Alcaide, Carlos (Professor) (sense data), p. 14.

⁴¹ Vegeu, especialment, la RPG núm. 17 de l'ECRI, recomanació 32. Vegeu també, CoE, Assemblea Parlamentària (2017) (en francès); CoE, Comissari de Drets Humans (2015) (en francès). Sobre aquesta qüestió, l'ECRI constata igualment que Andorra va ratificar el 15 de juny de 2023 el [Conveni d'Oviedo](#) (en francès) que té per objectiu protegir la dignitat i la identitat de tots els éssers humans i garantir a totes les persones, sense discriminació, el respecte de la seva integritat i dels seus altres drets i llibertats fonamentals respecte a les aplicacions de la biologia i de la medicina.

⁴² Vegeu les definicions (en francès) de discurs d'odi i de delictes d'odi (infracció penal motivada per l'odi) en el [Glossari de l'ECRI](#) (en francès)

denúncies el 2020 (una basada en motius relacionats amb la nacionalitat i l'altra per motiu de "raça"), i dues denúncies el 2019 (una de les quals per motiu de nacionalitat). A més, des de 2019, cada any s'ha produït una inculpació.

29. Segons les informacions facilitades a l'ECRI, tant per la part de fonts oficials com de fonts independents, el discurs d'odi no és freqüent a Andorra. Els casos que es detecten d'insults públics de caràcter racista són casos aïllats⁴³. Els diferents interlocutors amb els quals l'ECRI es va entrevistar en el decurs de la seva visita a Andorra van indicar que al país, generalment, existeix un ambient respectuós de la diversitat, especialment envers les persones estrangeres o d'origen estranger, cosa que també confirmen els resultats d'un estudi realitzat el 2023⁴⁴. Així mateix, en el transcurs de la vida quotidiana, les manifestacions d'odi envers les minories religioses són molt escasses. Dit això, s'han detectat diverses vegades manifestacions d'odi en línia adreçades als migrants, a les persones musulmanes o a les persones LGBTI, especialment comentaris en línia com a reacció a articles de premsa i en les xarxes socials.
30. A més, l'ECRI constata amb una certa inquietud l'emergència de manifestacions LGBTIfòbiques en els mitjans de comunicació, i això malgrat un ambient relativament tolerant envers les persones LGBTI (vegeu més avall). A tall d'exemple, el setembre de 2023, un article d'opinió publicat a la premsa contenia manifestacions adreçades a les persones LGBTI⁴⁵. Així mateix, s'han pogut veure als mitjans un cert nombre d'articles i manifestacions d'odi anti-LGBTI, especialment com a reacció a la inauguració d'un pas de vianants amb els colors de l'arc iris el juny de 2021⁴⁶. Amb anterioritat, un article publicat el 2019 en un dels diaris nacionals contenia declaracions i comentaris xenòfobs i homòfobs adreçats a la presidenta de l'associació Stop Violències⁴⁷. Cal destacar que també s'han recollit, per part de les associacions, diversos testimonis de microagressions LGBTIfòbiques i que les persones afectades no han desitjat informar-ne les autoritats, cosa que pot deixar entreveure un fenomen d'infradeclaració en la matèria⁴⁸.

Les respostes al discurs d'odi

31. L'ECRI constata amb interès que el Consell Superior de la Justícia organitza un cert nombre de formacions en línia i de manera presencial (algunes obligatòries i altres voluntàries) adreçades a fiscals i sobre temes relacionats amb les qüestions d'igualtat. Segons l'opinió de l'ECRI, caldria reforçar aquestes formacions en la perspectiva d'una millor sensibilització sobre la lluita contra el discurs d'odi racista i LGBTIfòbic i ampliar-les a altres actors de la justícia penal, inclosos els funcionaris de policia.
32. De la mateixa manera, l'ECRI constata que el gener de 2023, s'ha difós, entre els periodistes i els professionals del sector de la comunicació, un manual que conté bones pràctiques en matèria de diversitat en els mitjans de comunicació. Aquest document ha estat elaborat conjuntament pel ministeri d'Afers Socials, Joventut i Igualtat i l'Associació de Professionals de la Comunicació d'Andorra i conté consignes en el marc de la redacció d'articles relatius a diversos grups, incloses les persones LGBTI i les persones migrants. A més, s'han organitzat tres reunions de formació adreçades als professionals del sector dels mitjans de comunicació. Segons l'opinió de l'ECRI, es tracta d'una **pràctica prometedora**.
33. L'ECRI constata també amb interès que el Codi de deontologia ("llibre d'estil") de la Ràdio i Televisió d'Andorra (RTVA) demana als periodistes que mantinguin una sensibilitat especial i prenguin precaucions quan hagin de tractar informacions o opinions susceptibles de tenir un caràcter discriminatori, o d'incitar a la violència o a pràctiques degradants (punt 11.a.)⁴⁹.

---

⁴³ INT_CERD_STA_AND_34779_E.

⁴⁴ Vegeu també: Observatori Social i de la Igualtat d'Andorra (2023b), pàg. 7, 10, 12, 14, 18, 25.

⁴⁵ L'article d'opinió publicat el 27 de setembre de 2023 en *El Periòdic* contenia especialment aquesta declaració: "es pot ser un home, una dona, un gos, com ens sembli ..."

⁴⁶ ILGA-Europe (2022).

⁴⁷ Diari d'Andorra (2019, octubre 23). Cal destacar sobre això que la presidenta de l'Associació Stop Violències, objectiu d'aquestes manifestacions i comentaris, és una militant dels drets de les dones, obertament lesbiana, romaní i d'origen estranger.

⁴⁸ ILGA-Europe (2023); Andorra Difusió (2022, juny 28).

⁴⁹ A/HRC/WG.6/36/AND/1, pàg. 8.

34. Quant al discurs d'odi en línia, l'ECRI ha estat informat que els mitjans havien hagut de suprimir un nombre important de comentaris en línia que contenien declaracions d'odi adreçades a alguns grups que formen part del seu mandat⁵⁰. L'ECRI constata amb preocupació que no s'ha establert cap organisme de vigilància independent habilitat per rebre les denúncies relatives a les expressions d'odi en els mitjans⁵¹, inclòs en línia, i això malgrat les anteriors recomanacions de l'ECRI sobre aquest tema⁵². A més, alguns interlocutors amb els quals l'ECRI ha pogut parlar durant la seva visita han expressat la necessitat de procedir a regular més aquesta qüestió, especialment per beneficiar d'un marc que vagi més enllà de l'autoregulació d'una banda i de les accions davant de la justícia penal de l'altra. L'ECRI reafirma que, segons la seva opinió, s'hauria de crear un marc reglamentari, en concertació amb l'Associació de Professionals de la Comunicació d'Andorra.
35. L'ECRI recomana a les autoritats constituir un grup de treball interinstitucional encarregat d'elaborar un marc reglamentari que tingui per objectiu lluitar de manera eficaç contra els discursos d'odi racista i LGBTIfòbics, inclòs en línia. Aquest grup hauria d'associar les autoritats competents, el Raonador del Ciutadà, els actors de la societat civil i els professionals dels mitjans. Aquest marc hauria de sustentar-se en la Recomanació de Política General núm. 15 de l'ECRI sobre la lluita contra el discurs d'odi i la Recomanació CM/Rec(2022)16 del Comitè de Ministres del Consell d'Europa sobre la lluita contra el discurs d'odi.
36. A nivell penal, cal observar que l'Article 338 del Codi Penal versa sobre la incitació pública a la violència, a l'odi o a la discriminació contra una persona o un grup de persones, i també sobre les injúries i les difamacions públiques. L'Article 339 castiga tota persona que, amb finalitats perjudicials, realitzi actes o profereixi públicament expressions greument ofensives pels membres d'un grup religiós, nacional, ètnic, sindical, polític o de persones que professin una determinada creença o ideologies diferents⁵³. Segons les autoritats, les disposicions del Codi Penal els permeten prendre mesures contra tot tipus de discurs d'odi i contra les opinions o comportaments racistes o intolerants en l'àmbit públic. La definició tal qual està redactada permetria així incriminar els individus com a tals, i també les associacions i organitzacions quan actuen amb "un mòbil discriminatori"⁵⁴.
37. Quant a les decisions de justícia preses en el decurs dels darrers anys, cal destacar a títol d'exemple que el 2018, una persona que havia fet manifestacions racistes fou condemnada a una multa i a una pena de dos mesos i mig de presó condicional⁵⁵. El 2019, una persona que havia difós en línia manifestacions racistes adreçades a persones immigrades i/o a la comunitat musulmana, i també manifestacions LGBTIfòbiques, fou condemnada a una pena de presó, de la qual un mes era de presó ferma, i posteriorment fou l'objecte d'una mesura d'allunyament. A més, el seu equipament informàtic fou confiscat i es van suprimir els comptes usuari a partir dels quals difonia aquestes manifestacions a les xarxes socials⁵⁶.
38. L'ECRI vol saludar la ratificació per part del Principat d'Andorra, del primer Protocol al Conveni sobre la Cibercriminalitat del Consell d'Europa (STE núm. 189), que va entrar en vigor al país el dia 1 març de 2017⁵⁷. Dit això, es va cridar l'atenció de l'ECRI sobre l'existència d'importants limitacions tècniques i de procediment en les investigacions sobre manifestacions d'odi i en la

⁵⁰ Pel que fa als comentaris en línia, en el cas en què l'autor no pugui ser identificat, la responsabilitat subsidiària recau en el mitjà en línia.

⁵¹ En aquest context, cal observar que el 2012 fou dissolt el Consell Andorrà de l'Audiovisual, òrgan consultiu dels membres del qual eren nomenats pel Parlament i que tenia per missió vetllar per tal que les emissions difoses per la televisió i a la ràdio fossin respectuoses dels drets de les minories i no fossin discriminatòries: ARA Andorra ([2022, març 20](#))

⁵² En el seu cinquè informe (§33), l'ECRI va reiterar la seva recomanació de crear un òrgan independent encarregat de rebre les denúncies contra tots els tipus de mitjans de comunicació i de garantir la vigilància dels mitjans amb la finalitat de detectar qualsevol discurs d'odi racista o discriminatori. Les autoritats van anunciar el 2020 que, segons la seva opinió, el volum dels mitjans de comunicació a Andorra no requereix, a priori, la creació d'un òrgan independent de vigilància: A/HRC/46/11/Add.1, pàg. 3.

⁵³ [Llei 9/2005, del 21 de febrer, qualificada del Codi penal](#) ; [Llei 9/2005, del 21 de febrer, qualificada del Codi penal](#).

⁵⁴ INT_CERD_STA_AND_34779_E. L'ECRI constata que totes les denúncies per discriminació es transmeten al sistema de justícia penal, fins i tot si estan relacionades amb un cas civil o administratiu (Vegeu també : CERD/C/SR.2713, pàg. 7).

⁵⁵ CERD/C/SR.2713, pàg. 7.

⁵⁶ [BOPA](#).

⁵⁷ [Llista completa – Oficina dels Tractats \(coe.int\)](#) (en francès)

supressió ràpida d'aquestes manifestacions. En concret, segons les informacions recollides en el marc de la visita al país, encara no es poden obtenir de manera ràpida les dades informàtiques pertinents i falta establir una comunicació eficaça amb els operadors de plataformes en línia.

39. L'ECRI recomana a les autoritats intensificar els seus esforços per lluitar contra els discursos d'odi en línia vetllant especialment per que el marc legislatiu prevegi l'obligació jurídica, per als mitjans que operen en línia, de no difondre discursos d'odi prohibits pel dret penal, civil o administratiu, de prendre disposicions apropiades per restringir o bloquejar l'accés a aquests discursos d'odi publicats per tercers en les seves seccions de comentaris o en els espais col·laboratius de les seves plataformes, i de sotmetre aquestes restriccions a un control jurisdiccional independent, tot garantint que les autoritats competents tinguin, de fet, els mitjans per actuar eficaçment. Per això, l'ECRI remet a la seva Recomanació de política general núm. 15 i a la Recomanació CM(2022)16 del Comitè de Ministres del Consell d'Europa sobre la lluita contra el discurs d'odi.

B. Violència motivada per l'odi

40. Les violències motivades per l'odi són molt rares a Andorra. Segons un estudi realitzat el 2023, només un 3,4% de la població andorrana considera que hi ha comportaments racistes en el seu barri amb una freqüència força o molt elevada⁵⁸. Pel que fa a les dades estadístiques disponibles, el 2021, Andorra va comunicar a l'Oficina per a les Institucions Democràtiques i els Drets Humans de l'Organització per a la Seguretat i Cooperació a Europa (ODIHR/OSCE) quatre casos de delictes d'odi enregistrats per la policia, vuit casos d'aquesta mena el 2020 i un d'aquestes característiques el 2019⁵⁹.
41. A tall d'exemple, el gener de 2020, un jove gai fou assetjat verbalment i agredit físicament per dos homes en un club de Santa Coloma⁶⁰. A més, durant la visita, la delegació de l'ECRI fou informada per representants de la societat civil de dos altres casos d'agressions verbals i físiques contra persones LGBTI que s'haurien produït el 2021 i el 2022 respectivament.
42. L'article 30.6 del Codi Penal, que tipifica les circumstàncies agreujants, disposa que un mòbil és "discriminatori" quan la presa de decisió en relació a una persona física es fonamenta en "el naixement, la nacionalitat o l'absència de nacionalitat, l'origen racial o ètnic, el sexe o gènere femení, la religió, les conviccions o opinions filosòfiques, polítiques o sindicals, l'idioma, l'edat, la discapacitat, l'orientació sexual, la identitat o l'expressió de gènere, o qualsevol altra condició o circumstància personal o social"⁶¹. Els mòbils definits a l'article 30.6 s'apliquen a totes les infraccions penals.
43. L'ECRI destaca, però, que no sempre existeixen eines que permetin subministrar línies directrius relatives al tractament dels delictes d'odi adreçades als serveis policials. Ara bé, durant la visita, la delegació de l'ECRI es va assabentar que els actors de la justícia penal tenien serioses dificultats per establir el mòbil d'odi d'una infracció penal. Especialment, s'ha manifestat a la delegació la necessitat de formació adreçada al personal policial, als fiscals i als jutges quant a la identificació dels mòbils racistes i anti-LGBTI. En aquest context, convé destacar que, el 2016, els magistrats andorrans van poder participar a una formació sobre les investigacions i els procediments judicials en matèria de delictes d'odi⁶². L'ECRI considera que aquests tipus de formació haurien d'ésser organitzades de manera regular i haurien de posar l'accent sobre la identificació de les motivacions d'odi.
44. L'ECRI recomana a les autoritats que actuïn de tal manera que les motivacions racistes i/o LGBTIfòbiques es prenguin plenament en compte en el marc de les investigacions i els procediments judicials, i això des de l'inici de les mateixes. A tal efecte, s'haurien d'establir formacions adreçades als policies per que s'utilitzin els programes i els estàndards internacionals

⁵⁸ Observatori Social i de la Igualtat d'Andorra (2023b), pàg.11.

⁵⁹ [Andorra | HCRW \(osce.org\)](#) (en anglès). Tot i així, l'Oficina per a les Institucions Democràtiques i els Drets Humans (ODIHR) atreu l'atenció sobre el fet que els casos ressenyats no forçosament pertanyen als delictes d'odi tal qual els defineix l'OSCE/ODIHR. A més, sobre la base de les informacions disponibles, l'ODIHR observa que les forces de l'ordre no han enregistrat les motivacions específiques vinculades als delictes d'odi.

⁶⁰ ILGA-Europe, Annual Review 2021.

⁶¹ [Llei 9/2005, del 21 de febrer, qualificada del Codi penal.](#)

⁶² [National frameworks to address hate crime in Andorra | HCRW \(osce.org\).](#)

proposats per les organitzacions internacionals i que es desenvolupin formacions, adreçades a magistrats, sobre l'aplicació de les disposicions penals pertinents.

45. L'ECRI lamenta constatar que no existeix cap sistema oficial que permeti comptabilitzar els delictes d'odi. L'ECRI observa que s'utilitzen dos sistemes informàtics per gestionar les dades relatives a les infraccions penals motivades per l'odi. El primer "Avantius", utilitzat per la policia i la fiscalia, no permet establir estadístiques. El segon, "Lotus", utilitzat per la fiscalia, no permet actualment incloure les motivacions d'odi recollides a l'article 30.6 del Codi Penal, ni establir estadístiques a partir d'aquestes dades⁶³. A més, s'ha cridat l'atenció de l'ECRI sobre la manca de fiabilitat d'aquests sistemes de recollida de dades com a conseqüència del fet que el personal responsable d'introduir les dades no ho faria de manera correcta. L'ECRI observa a més que el Tribunal de Corts⁶⁴ no recull les dades relatives a les condemnes i que aquestes dades no són públiques⁶⁵.
46. Malgrat el fet que l'ECRI⁶⁶ ja hagi plantejat des de fa temps els problemes de recollida de dades, no s'ha constatat cap avenç significatiu al respecte. En el decurs de la visita a Andorra, s'ha fet partícip a l'ECRI de la necessitat de disposar d'un sistema fiable i centralitzat de recollida i d'anàlisi de dades estadístiques en nombrosos àmbits, especialment en matèria de discurs d'odi i de violències motivades per l'odi.
47. L'ECRI recomana vivament a les autoritats d'establir un sistema complet de recollida de dades desglossades de manera a obtenir una visió de conjunt, integrada i coherent, sobre el discurs d'odi i les infraccions motivades per l'odi de naturalesa racista i LGBTIfòbica denunciades a la policia, i també de les actuacions legals que s'hagin pres, i que aquestes dades siguin accessibles al públic.
48. Quant al suport a les víctimes de violències, l'ECRI saluda, com a **pràctica prometedora**, les iniciatives destinades a l'elaboració i la posada en pràctica de línies directrius adreçades a professionals dels serveis competents i que tenen per objectiu evitar la victimització secundària, inclús en els casos de delictes d'odi⁶⁷.
49. A més, L'ECRI observa amb satisfacció la creació, el 2020, de l'Observatori Social i de la Igualtat⁶⁸. Pren nota que, el 2022, es va modificar el reglament de l'Observatori per millorar el seu funcionament. L'ECRI entén que l'Observatori jugarà un paper important en matèria de recollida i d'anàlisi de dades de cara al futur⁶⁹. A tal efecte, anima a les autoritats a convertir en totalment funcional l'Observatori de la Igualtat per que pugui participar a la recollida i a l'anàlisi de dades sobre els delictes d'odi i també de discriminació racial, LGBTIfòbics i intersectorials.

III. INTEGRACIÓ I INCLUSIÓ

A. Migrants

Dades

50. L'agost de 2023, la població d'Andorra era de 84.085 habitants, dels quals 46,3% eren ciutadans andorrans, 24,3% eren espanyols, 10,3% eren ciutadans portuguesos, i 4,5% eren ciutadans francesos. A més, un 14,6% del conjunt de la població està compost per ciutadans d'un centenar d'altres nacionalitats⁷⁰. Pel que fa a la insuficiència en matèria de dades estadístiques, l'ECRI remet als apartats pertinents d'aquest informe.

Aprenentatge de la llengua oficial.

⁶³ Vegeu també: [National frameworks to address hate crime in Andorra | HCRW \(osce.org\)](#).

⁶⁴ Es tracta d'un tribunal penal de primera instància.

⁶⁵ Vegeu també [National frameworks to address hate crime in Andorra | HCRW \(osce.org\)](#).

⁶⁶ ECRI (2017), §43.

⁶⁷ Aquestes línies directrius afecten grups en situació de vulnerabilitat, com ara els refugiats i les persones LGBTI, i tenen per objectiu no revictimitzar aquestes persones, especialment en el marc de procediments judicials.

⁶⁸ [Inici \(observatorisocial.ad\)](#).

⁶⁹ ILGA-Europe, Annual Review 2022.

⁷⁰ [Departament d'Estadística del Govern d'Andorra - Publicació \(estadistica.ad\)](#); CERD/C/AND/1-6, pàg. 2.

51. El Servei de Política Lingüística del Govern d'Andorra s'encarrega de promoure la llengua oficial, el català, i de permetre així a la població immigrada dominar la llengua del país⁷¹. L'aprenentatge del català és encara més important ja que, si es té en compte el que ens han fet observar diversos interlocutors de la societat civil en el transcurs de la visita, els serveis públics, inclosos els serveis sanitaris, són accessibles en català, cosa que fa que el seu accés sigui difícil per part de les persones migrants, especialment els que arriben de nou. L'ECRI anima per tant a les institucions públiques a fer més accessibles els serveis públics a les persones que no dominin el català, inclòs mitjançant serveis d'interpretació i facilitant els prospectes informatius en diferents idiomes.
52. En aquest context, l'ECRI vol saludar l'oferta de cursos gratuïts de català. Cada any es faciliten un centenar de cursos en format presencial amb la participació d'aproximadament 1.100 persones, i també una desena de cursos a distància que afecten aproximadament unes 400 persones. Andorra disposa igualment de cinc centres d'autoaprenentatge de català que compten com a mitjana 3.500 usuaris l'any⁷². A més, el Ministeri de Cultura també ha organitzat un programa ("Voluntariat per la llengua") que permet a persones de llengua materna catalana ajudar a persones estrangeres a practicar aquest idioma.

Educació

53. A Andorra coexisteixen tres sistemes d'ensenyament públic i gratuït: el sistema andorrà, el sistema francès i el sistema espanyol. L'estructura de l'ensenyament es defineix a l'article 5 de la Llei del 3 de setembre de 1993 relativa a l'ensenyament. Els sistemes andorrà, espanyol i francès estan gestionats pels ministeris encarregats de l'educació en els seus governs respectius⁷³. En el curs escolar 2022-2023 el nombre total d'alumnes era de 11.340 dels quals 41% estaven inscrits en el sistema educatiu andorrà, 26% en el sistema educatiu espanyol, 31% en el sistema educatiu francès (als quals cal afegir 2% en el sistema educatiu privat britànic).
54. L'ensenyament és obligatori dels 6 als 16 anys. Es considera que la taxa d'escolarització és del 100%⁷⁴. A més, més de 90% dels infants entre els dos anys i mig i els sis anys també estan escolaritzats⁷⁵.
55. L'ECRI observa amb interès que les famílies, incloses les famílies migrants novament arribades, poden inscriure lliurement els seus fills en un dels tres sistemes. Es considera que els infants han de romandre en el sistema escollit fins al final del curs escolar, després poden passar a un altre sistema. S'imparteixen cursos d'idioma per permetre als infants migrants adquirir el domini del català i també del francès i del castellà.

Treball

56. Segons la llei sobre les quotes d'immigració, el Govern decideix i estableix les quotes per lliurar els permisos de treball, tenint en compte les ofertes de treball disponibles, consultant els sindicats i les associacions professionals. Existeixen dos tipus de quotes, una quota vinculada a la temporada hivernal (turisme i esports de muntanya) i una altra vinculada a les altres estacions. Les persones que desitgen treballar a Andorra han d'obtenir una autorització de treball per poder exercir una activitat professional assalariada a Andorra i així poder obtenir el permís de residència⁷⁶.
57. L'ECRI constata però amb preocupació que un cert nombre de treballadors migrants, originaris del Perú i de d'altres països d'Amèrica Llatina, amb l'estatut de "treballadors desplaçats" s'haurien vist afectats per pràctiques abusives per part d'empreses del sector de la construcció i obres

---

⁷¹ [El català a Andorra; Cursos gratuïts de català \(cultura.ad\)](#).

⁷² [El català a Andorra; Cursos gratuïts de català \(cultura.ad\)](#).

⁷³ CERD/C/AND/1-6, pàg. 3. Els tractats i els acords bilaterals amb els governs francesos, espanyol i portuguès també formen part del marc jurídic que sosté el sistema educatiu. El francès és el principal idioma d'ensenyament en el sistema francès, tot i que també s'hi ensenyi el català. El castellà i el català s'utilitzen en el sistema espanyol, i les tres llengües s'utilitzen en el sistema andorrà. La història d'Andorra s'ensenyava a totes les escoles. (Vegeu també : CERD/C/SR.2713, pàg. 7-8.)

⁷⁴ CERD/C/AND/1-6, pàg. 3.

⁷⁵ CRC/C/AND/3-5, pàg. 24.

⁷⁶ [Qu'est-ce que les quotas d'immigration en Andorre - Setup Andorra](#).

públiques⁷⁷. Aquesta mena de pràctiques han estat unànimement condemnades pels diferents interlocutors amb els quals hem parlat durant la visita a Andorra, els quals han informat de condicions de treball degradades.

58. Així mateix, de les informacions facilitades a l'ECRI, es desprèn que les dones migrants empleades en el servei domèstic i les treballadores i els treballadors temporers poden estar especialment exposats als riscos d'exploració⁷⁸, pel fet que aquestes persones, segons les informacions recollides per la delegació en el decurs de la seva visita, estan poc informades dels seus drets en matèria de dret laboral o que no gosen adreçar-se als serveis d'inspecció del treball en cas de violació dels seus drets. En aquest context, l'ECRI saluda la creació per mitjà de la Llei núm. 6/2022 de l'Institut Andorrà de les Dones que ha començat les seves activitats el gener de 2023⁷⁹ i que aporta el seu suport a les dones migrants, i invita a les autoritats a actuar de tal manera que els treballadors migrants, especialment les dones estrangeres empleades domèstiques i els treballadors temporers estrangers, estiguin més ben informats dels seus drets.
59. Més generalment, l'ECRI a pres bona nota de què s'han pres mesures a finals de l'any 2022 per que el dret laboral andorrà s'apliqui de manera uniforme al conjunt de persones que treballen al Principat, sigui quin sigui el seu origen i el seu estatut⁸⁰. L'ECRI també observa amb satisfacció que està previst reforçar la capacitat dels serveis d'Inspecció de Treball⁸¹.
60. L'ECRI recomana a les autoritats que donin plenament suport als serveis d'inspecció de treball en llurs missions, dotant-los els recursos suficients per actuar eficaçment en l'eliminació i la prevenció de tota mena de racisme i de discriminació racial en l'àmbit laboral, especialment en els sectors vinculats al turisme i a la construcció i obres públiques. En fer això, convé prendre degudament en consideració la Recomanació de política general núm. 14 de l'ECRI, sobre la lluita contra el racisme i la discriminació racial en l'àmbit laboral.

Habitatge

61. L'ECRI constata que la crisi general de l'habitatge al Principat d'Andorra afecta de manera molt negativa a la igualtat d'accés a l'habitatge de les persones estrangeres en situació de vulnerabilitat⁸². En aquest context, l'ECRI es planteja interrogants sobre la condició de "residència de cinc anys" exigida per accedir als habitatges socials⁸³ i anima a les autoritats a revisar aquesta condició per permetre un accés equitable a totes i a tots, inclosos els treballadors estrangers.
62. L'ECRI entén que la qüestió de l'habitatge figura entre les prioritats del Govern. Per això, pren nota amb interès d'un cert nombre d'iniciatives i de projectes a curt i mig termini. Per exemple, l'Institut Nacional de l'Habitatge, organisme independent creat el juny de 2021 i funcional des de novembre 2021⁸⁴, és el responsable dels habitatges "protegits" per les persones en dificultat i dels habitatges a preu moderat. Es compta amb un conjunt de 22 habitatges socials, dos dels quals estan destinats a les situacions d'urgència gestionades pel ministeri, i els altres 20 estan gestionats per l'Institut en el marc del Programa "Primer la Llar" (Housing First en anglès). A més, el Govern té la intenció de crear 300 unitats d'habitatge suplementàries a preu moderat d'aquí a finals del 2024. Finalment la Comissió Nacional de l'Habitatge permet a les instàncies

⁷⁷ El gener de 2023, un empresari va ser acusat per maltractaments a causa de les condicions d'allotjament dels treballadors peruans: Diari d'Andorra ([2023, gener 30](#)). A l'agost de 2023, s'estaven investigant tres altres denúncies: Altaveu ([2023, agost 11](#)); Bondia ([2023, agost 30](#)). A més, l'Associació de Peruans ha afirmat que encara hi havia una quarantena de casos d'abusos relatius al dret laboral: Poble Andorra ([2023, octubre 18](#)).

⁷⁸ A/HRC/WG.6/36/AND/2, pàg. 7-8; A/HRC/46/11/Add.1, pàg. 4-5. Vegeu també: GRETA ([2024](#)) (en francès), pàg. 9; GREVIO ([2020](#)), (en anglès) pàg. 16; GRETA ([2019](#)), (en anglès) pàg. 12.

⁷⁹ Govern d'Andorra ([2023, gener 25](#)).

⁸⁰ Vegeu també: CoE, GRETA (2024), pàg. 25; 36-37.

⁸¹ Altaveu ([2024, gener 31](#)).

⁸² Raonador del Ciutadà ([2023, gener 16](#)). Segons el Raonador del Ciutadà, l'habitatge continua essent el principal motiu de consulta de les persones que s'adrecen a la institució.

⁸³ Govern d'Andorra ([2022, juny 28](#)).

⁸⁴ L'oficina de l'habitatge era un servei governamental creat el 2020, que era l'embrió de l'Institut Nacional de l'Habitatge. Fou fusionat amb l'Institut Nacional de l'Habitatge el març de 2023.

governamentals, als Comuns, al Raonador del Ciutadà, i a l'Institut Nacional de l'Habitatge, i també a entitats privades implicades en l'àmbit de l'habitatge, intercanviar i buscar solucions.

63. L'ECRI considera que estaria bé que aquestes accions fossin destacades encara més en la comunicació del Govern, ja que la comunicació del Govern ha estat percebuda com maldestra el juliol de 2023 després d'unes manifestacions que s'haurien extret d'una declaració del cap de Govern segons les quals "els nous treballadors estrangers s'haurien d'instal·lar en les zones frontereres"⁸⁵.
64. L'ECRI recomana a les autoritats que continuïn amb la màxima determinació els esforços desplegats per crear habitatges socials i habitatges a preu moderat i que multipliquin les iniciatives destinades a donar suport a les persones estrangeres en situació de vulnerabilitat enfront de la crisi de l'habitatge.

Participació a la vida pública

65. En el decurs de la visita a Andorra, la delegació de l'ECRI ha pres bona nota del desig profund expressat per diversos representants de les comunitats que constitueixen la població estrangera del país (que, cal recordar-ho, representa la majoria de la població del país) de participar activament en la vida pública, especialment beneficiant-se del dret de vot a nivell local després d'un cert nombre d'anys de residència. De la visita també es va poder extreure un cert esperit d'obertura en la matèria per part de diferents actors polítics. A més, l'ECRI observa que l'opinió pública sembla ser favorable a aquesta qüestió: segons un estudi realitzat el 2023, la majoria de la població (78%) seria favorable al dret de vot dels immigrants en les eleccions comunals⁸⁶.
66. L'ECRI recomana a les autoritats, a títol prioritari, que confereixin als no nacionals que resideixen a Andorra el dret de vot i d'elegibilitat a les eleccions locals, de conformitat amb els principis que figuren al Conveni del Consell d'Europa sobre la participació dels estrangers a la vida pública en l'àmbit local⁸⁷.

Naturalització

67. En el marc de la visita, sovint s'ha considerat la possibilitat d'obtenir la nacionalitat andorrana com l'últim element d'una integració exitosa en la vida social del país. Ara bé, l'ECRI constata que no s'ha pres cap mesura recent per facilitar l'obtenció de la nacionalitat andorrana, ni escurçant la durada requerida per fer la sol·licitud ordinària de naturalització⁸⁸, ni atorgant la possibilitat de tenir la doble nacionalitat⁸⁹. L'ECRI anima les autoritats a reexaminar les possibilitats de millorar l'accés a la ciutadania en condicions raonables.

B. Persones desplaçades a conseqüència de l'agressió de la Federació de Rússia contra Ucraïna.

68. L'ECRI pren nota amb interès que el Govern andorrà ha acollit 285 persones desplaçades provinents d'Ucraïna, segons la quota que va fixar⁹⁰. Durant la visita, la delegació de l'ECRI s'ha assabentat que un centenar de persones desplaçades provinents d'Ucraïna havien abandonat el país.
69. Les persones provinents d'Ucraïna després del febrer de 2022 han pogut beneficiar-se de cursos de català. El febrer de 2023, 64 persones del nombre total de persones desplaçades van obtenir un permís de sojorn i de treball perquè havien trobat una feina. Uns 70 infants ucraïnesos estan escolaritzats. En termes d'ajudes, el Ministeri d'Afers Socials, Joventut i Igualtat ha cobert les necessitats bàsiques de més d'un centenar de famílies i els ha subministrat igualment targes

⁸⁵ Diari d'Andorra ([2023, juliol 27](#)); ([2023, juliol 31](#)).

⁸⁶ Observatori Social d'Andorra (2023b), p. 27.

⁸⁷ CoE, STE 144, Conveni sobre la participació dels estrangers en la vida pública en l'àmbit local.

⁸⁸ En el seu cinquè informe (§53), l'ECRI va reiterar la seva recomanació que té per objectiu modificar la llei sobre la nacionalitat reduint a 10 anys la durada de residència requerida per obtenir la nacionalitat andorrana, de conformitat amb l'article 6 del Conveni Europeu sobre la nacionalitat. Vegeu també: Consell d'Europa, STE 166, Conveni sobre la nacionalitat, 6.XI.1997.

⁸⁹ En el seu cinquè informe (§56), l'ECRI va tornar a recomanar a les autoritats andorranes que estudiessin mitjans per tal d'introduir en la legislació andorrana la possibilitat de tenir la doble nacionalitat.

⁹⁰ El febrer de 2023, Andorra havia acollit també a 24 refugiats ucraïnesos més que estaven inscrits en una llista d'espera, amb una autorització inicial de tres mesos com a turistes. Diari d'Andorra ([2022, febrer 22](#)); La Ciutat ([2022, febrer 22](#))

prepagades per efectuar les compres de la vida quotidiana, com ara el transport i el telèfon⁹¹. A més, l'ECRI constata amb satisfacció que les persones desplaçades que provenen d'Ucraïna beneficïen d'una cobertura mèdica completa i gratuïta⁹².

70. Quant als problemes d'allotjament⁹³, l'ECRI ha estat informat que el setembre de 2023, les persones desplaçades provinents d'Ucraïna presents en el país ja havien estat totes reinstal·lades, sigui en apartaments, sigui en hotels o apart-hotels. Tot i així, l'ECRI entén que les mesures preses pel Govern estaven en vigor fins el 2024⁹⁴. En el context actual de la crisi de l'habitatge en el país, anima les autoritats a continuar i a consolidar les mesures preses per l'allotjament a Andorra de les persones desplaçades a conseqüència de l'agressió de la Federació de Rússia contra Ucraïna.

C. Minories religioses

71. A Andorra, no existeixen dades oficials sobre la pertinença a comunitats religioses. Segons estimacions recents hi hauria aproximadament uns 2.000 musulmans i una comunitat jueva d'uns 100 membres⁹⁵.
72. L'ECRI veu amb interès que s'ha creat un grup de diàleg interreligiós, que inclou diversos grups religiosos presents al país i serveix de plataforma per a facilitar la bona comunicació i la comprensió mútua. Segons l'ECRI, és tracta **d'una bona pràctica**.
73. L'ECRI constata que les comunitats religioses, amb la notable excepció de la comunitat catòlica⁹⁶, no disposen d'existència jurídica com a tals a Andorra. S'han d'enregistrar com a associacions per, per exemple, construir un lloc de culte o sol·licitar el suport financer del Govern amb vista a la realització d'activitats de la comunitat en qüestió. L'ECRI anima les autoritats a revisar la legislació, la reglamentació i la pràctica administrativa vetllant a què no hi hagi cap diferència de tracte injustificada.
74. Quant a les minories musulmanes, l'ECRI s'ha assabentat que es llogaven dues sales, a Andorra la Vella i a Escaldes Engordany, per la pràctica del culte, cosa que constitueix una evolució positiva. Dit això, l'ECRI anima les autoritats a actuar de tal manera que les comunitats musulmanes disposin de sales de pregària adaptades.
75. Pel que fa a la creació d'un cementiri multiconfessional⁹⁷, de les informacions recollides durant la visita es desprèn que segueix essent una qüestió important, especialment per les persones de confessió musulmana, vist que llur fe requereix que els seus morts siguin enterrats directament a terra, cosa que, avui per avui, encara no és possible. L'ECRI constata amb interès que finalment s'ha identificat un terreny que es podria dedicar a cementiri multiconfessional el 2024⁹⁸.
76. L'ECRI recomana a les autoritats que continuïn i portin a terme els seus esforços per trobar una solució per permetre a les comunitats religioses minoritàries disposar d'un cementiri en el qual podrien inhumar als seus morts de conformitat amb llurs conviccions religioses i els seus costums.
77. Finalment, l'ECRI ha pres nota del cas d'una nena que havia portat el vel a l'escola francesa del Principat d'Andorra. Aquest afer va suscitar vives emocions i va portar el Govern a modificar el reglament sobre el port de signes religiosos ostensibles a les escoles públiques⁹⁹. L'ECRI

⁹¹ Diari d'Andorra (2022, febrer 22); La Ciutat (2022, febrer 22); Andorra Difusió (2022, juny 20).

⁹² ARA Andorra (2022, març 12).

⁹³ Poble Andorra (2023, febrer 25); Diari d'Andorra (2023, abril 16); Altaveu (2023, agost 10).

⁹⁴ Radio SER (2023, setembre 11)

⁹⁵ Vegeu: Departament d'Estat dels Estats Units d'Amèrica (2022).

⁹⁶ Des de 1993, el Principat d'Andorra ja no té religió oficial, però té una "religió afavorida" segons els termes de l'article 11 § 3 de la Constitució que "garanteix a l'Església Catòlica el manteniment de les relacions de col·laboració especial amb l'Estat d'acord amb la tradició andorrana".

⁹⁷ En el seu quart informe (§101), l'ECRI va recomanar que es trobés una solució per permetre a les comunitats religioses minoritàries tenir un cementiri en el qual poguessin inhumar els seus morts de conformitat amb les seves conviccions religioses i els seus costums.

⁹⁸ RPG núm. 5 (revisada) de l'ECRI recomana en el seu paràgraf 42 "suprimir els obstacles jurídics o administratius discriminatoris per la construcció dels llocs de culte adaptats a les pràctiques de l'islam i als seus ritus funeraris."

⁹⁹ Ouest France (2022, février 17) (en francès); Altaveu (2022, abril 23)

constata que les autoritats han permès a la noia continuar la seva escolaritat per mitjà d'una educació a distància de la qual se n'han fet càrrec les autoritats, lo que ha estat considerat com una sortida acceptable per la família de la nena¹⁰⁰. Ara bé, això podria ser un obstacle per la seva inclusió en l'entorn escolar. Per aquest motiu, l'ECRI crida l'atenció de les autoritats sobre la seva Recomanació de política general núm. 5 (revisada) sobre la prevenció i la lluita contra el racisme i la discriminació envers les persones musulmanes, especialment les seves recomanacions 17, 22 i 43¹⁰¹.

IV. TEMES ESPECÍFICS DEL PRINCIPAT D'ANDORRA

Legislació i polítiques en matèria d'igualtat de tractament

78. L'ECRI constata amb gran satisfacció que s'han dut a terme actuacions contundents durant aquests darrers anys a nivell legislatiu i a nivell polític en l'àmbit de la igualtat. Segons la nova estratègia governamental en matèria de promoció de la igualtat, l'Àrea de Polítiques d'Igualtat, creada en 2015 i operativa des de 2016, està encarregada de desenvolupar i promoure actuacions i programes transversals en benefici dels grups que es troben sota el mandat de l'ECRI inclosos els ciutadans estrangers¹⁰².
79. L'Àrea de Polítiques d'Igualtat ha elaborat especialment un Llibre Blanc sobre les qüestions d'igualtat de tractament, adoptat el 2018, en col·laboració amb l'Institut d'Estudis Andorrans, el Parlament i la societat civil, amb l'objectiu de presentar l'estat de la qüestió sobre aquests temes¹⁰³. Les conclusions d'aquest exercici han permès, entre altres, l'elaboració de la Llei núm. 13/2019 de 15 de febrer de 2019, per la igualtat de tracte i la no discriminació, que va entrar en vigor el març del mateix any. L'ECRI es felicita de l'adopció d'aquesta llei, i això vista la recomanació que havia formulat en el seu anterior informe¹⁰⁴. Tot i així, l'ECRI considera que convindria assegurar l'aplicació de la llei implicant activament el conjunt dels actors afectats. Per tant, és de l'opinió que s'hauria d'iniciar el desenvolupament d'un programa específic d'accions de prevenció i de lluita contra el racisme i la intolerància que permetin adoptar una abordatge més transversal en matèria d'igualtat, amb la participació de totes les parts concernides.
80. L'ECRI recomana a les autoritats, a títol prioritari, que adoptin un programa nacional d'accions contra el racisme i la LGBTIfòbia, que impliqui tots els ministeris, el Raonador del Ciutadà i la societat civil, i que posin en marxa un grup de treball que tingui per objectiu la seva aplicació efectiva.

---

¹⁰⁰ ARA Andorra ([2022, juliol 28](#)); Altaveu ([2022, setembre 24](#))

¹⁰¹ Vegeu la [RPG núm. 5 \(revisada\) de l'ECRI](#), (en francès) pàg. 25-26 ; 29.

¹⁰² L'Àrea substitueix la Comissió per la Igualtat creada anteriorment. Vegeu també : INT_CERD_STA_AND_34779_E.

¹⁰³ INT_CERD_STA_AND_34779_E.

¹⁰⁴ En el seu cinquè informe (§17), l'ECRI va recomanar vivament a les autoritats andorranes que finalitzessin el projecte de llei que preveu una legislació específica completa en matèria civil i administrativa contra la discriminació directa i indirecta, tenint en compte la RPG núm. 7 sobre la legislació nacional per lluitar contra el racisme i la discriminació racial i que adoptessin la llei tant bon punt fos possible.

RECOMANACIONS OBJECTE D'UN SEGUIMENT INTERMEDI

Les dos recomanacions específiques per a les quals l'ECRI demana a les autoritats d'Andorra una aplicació prioritària són les següents:

- (§66) L'ECRI recomana a les autoritats que confereixin als no nacionals que resideixen a Andorra el dret de vot i d'elegibilitat a les eleccions locals, de conformitat amb els principis que figuren al Conveni del Consell d'Europa sobre la participació dels estrangers a la vida pública en l'àmbit local.
- (§80) L'ECRI recomana a les autoritats, a títol prioritari, que adoptin un programa nacional d'accions contra el racisme i la LGBTIfòbia, que impliqui tots els ministeris, el Raonador del Ciutadà i la societat civil, i que posin en marxa un grup de treball que tingui per objectiu la seva aplicació efectiva.

L'ECRI durà a terme un procediment de seguiment intermedi per aquestes dos recomanacions, com a molt tard, dos anys després de la publicació d'aquest informe.

LLISTA DE RECOMANACIONS

El lloc que ocupen les recomanacions en el text de l'informe s'indica entre parèntesi.

1. (§6) L'ECRI, recomana a les autoritats que reforcin l'estatut i les competències del Raonador del Ciutadà, tenint en compte la seva Recomanació de política general núm. 2 (revisada) sobre els organismes de promoció de la igualtat encarregats de lluitar contra el racisme i la intolerància a nivell nacional i del dictamen de la Comissió de Venècia del Consell d'Europa publicat el 24 d'octubre de 2022, i de vetllar a què la institució es beneficiï dels mitjans pressupostaris i humans necessaris per exercir plenament les seves funcions.
2. (§26) L'ECRI recomana a les autoritats que reforcin la legislació sobre el reconeixement jurídic del gènere, a la llum de les normes internacionals en la matèria, especialment optant per un procediment administratiu ràpid, transparent i accessible
3. (§35) L'ECRI recomana a les autoritats constituir un grup de treball interinstitucional encarregat d'elaborar un marc reglamentari que tingui per objectiu lluitar de manera eficaç contra els discursos d'odi racista i LGBTIfòbics, inclòs en línia. Aquest grup hauria d'associar les autoritats competents, el Raonador del Ciutadà, els actors de la societat civil i els professionals dels mitjans. Aquest marc hauria de sustentar-se en la Recomanació de Política General núm. 15 de l'ECRI sobre la lluita contra el discurs d'odi i la Recomanació CM/Rec(2022)16 del Comitè de Ministres del Consell d'Europa sobre la lluita contra el discurs d'odi.
4. (§39) L'ECRI recomana a les autoritats intensificar els seus esforços per lluitar contra els discursos d'odi en línia vetllant especialment per que el marc legislatiu prevegi l'obligació jurídica, per als mitjans que operen en línia, de no difondre discursos d'odi prohibits pel dret penal, civil o administratiu, de prendre disposicions apropiades per restringir o bloquejar l'accés a aquests discursos d'odi publicats per tercers en les seves seccions de comentaris o en els espais col·laboratius de les seves plataformes, i de sotmetre aquestes restriccions a un control jurisdiccional independent, tot garantint que les autoritats competents tinguin, de fet, els mitjans per actuar eficaçment. Per això, l'ECRI remet a la seva Recomanació de política general núm. 15 i a la Recomanació CM(2022)16 del Comitè de Ministres del Consell d'Europa sobre la lluita contra el discurs d'odi.
5. (§44) L'ECRI recomana a les autoritats que actuïn de tal manera que les motivacions racistes i/o LGBTIfòbiques es prenguin plenament en compte en el marc de les investigacions i els procediments judicials, i això des de l'inici de les mateixes. A tal efecte, s'haurien d'establir formacions adreçades als policies per que s'utilitzin els programes i els estàndards internacionals proposats per les organitzacions internacionals i que es desenvolupin formacions, adreçades a magistrats, sobre l'aplicació de les disposicions penals pertinents.
6. (§47) L'ECRI recomana vivament a les autoritats d'establir un sistema complet de recollida de dades desglossades de manera a obtenir una visió de conjunt, integrada i coherent, sobre el discurs d'odi i les infraccions motivades per l'odi de naturalesa racista i LGBTIfòbica denunciades a la policia, i també de les actuacions legals que s'hagin pres, i que aquestes dades siguin accessibles al públic.
7. (§60) L'ECRI recomana a les autoritats que donin plenament suport als serveis d'inspecció de treball en llurs missions, dotant-los dels recursos suficients per actuar eficaçment en l'eliminació i la prevenció de tota mena de racisme i de discriminació racial en l'àmbit laboral, especialment en els sectors vinculats al turisme i a la construcció i obres públiques. En fer això, convé prendre degudament en consideració la Recomanació de política general núm. 14 de l'ECRI, sobre la lluita contra el racisme i la discriminació racial en l'àmbit laboral.
8. (§64) L'ECRI recomana a les autoritats que continuïn amb la màxima determinació els esforços desplegats per crear habitatges socials i habitatges a preu moderat i que multipliquin les iniciatives destinades a donar suport a les persones estrangeres en situació de vulnerabilitat enfront de la crisi de l'habitatge.

9. (§66) L'ECRI recomana a les autoritats, a títol prioritari, que confereixin als no nacionals que resideixen a Andorra el dret de vot i d'elegibilitat a les eleccions locals, de conformitat amb els principis que figuren al Conveni del Consell d'Europa sobre la participació dels estrangers a la vida pública en l'àmbit local .
10. (§76) L'ECRI recomana a les autoritats que continuïn i portin a terme els seus esforços per trobar una solució per permetre a les comunitats religioses minoritàries disposar d'un cementiri en el qual podrien inhumar als seus morts de conformitat amb llurs conviccions religioses i els seus costums.
11. (§80) L'ECRI recomana a les autoritats, a títol prioritari, que adoptin un programa nacional d'accions contra el racisme i la LGBTIfòbia, que impliqui tots els ministeris, el Raonador del Ciutadà i la societat civil, i que posin en marxa un grup de treball que tingui per objectiu la seva aplicació efectiva.

BIBLIOGRAFIA

Aquesta bibliografia inclou les principals publicacions utilitzades durant l'examen de la situació a Andorra: no ha de ser considerada com una llista exhaustiva de les publicacions i de totes les fonts d'informació posades a la disposició de l'ECRI durant la preparació de l'informe.

Comissió Europea contra el Racisme i la Intolerància (ECRI)

1. ECRI (2020), Conclusions on the implementation of the recommendations in respect of subject to interim follow-up Andorra, CRI(2020)4.
2. ECRI (2017), Fifth Report on Andorra, CRI(2017)1.
3. ECRI (2015), Conclusions on the implementation of the recommendations in respect of subject to interim follow-up Andorra, CRI(2015)21.
4. ECRI (2012), Fourth Report on Andorra, CRI(2012)24.
5. ECRI (2008), Third Report on Andorra, CRI(2008)1.
6. ECRI (2003), Second Report on Andorra, CRI (2003) 2.
7. ECRI (1999), Report on Andorra, CRI (99) 29.
8. ECRI (1996), [General Policy Recommendation No. 1](#): Combating racism, xenophobia, antisemitism and intolerance, CRI(96)43.
9. ECRI (2018), [General Policy Recommendation No. 2 \(revised\)](#): Equality bodies to combat racism and intolerance at national level, CRI(2018)06.
10. ECRI (1998a), [General Policy Recommendation No. 3](#): Combating racism and intolerance against Roma/Gypsies, CRI(98)29.
11. ECRI (1998b), [General Policy Recommendation No. 4](#): National surveys on the experience and perception of discrimination and racism from the point of view of potential victims, CRI(98)30.
12. ECRI (2022), [General Policy Recommendation No. 5 \(revised\)](#) on preventing and combating anti-Muslim racism and discrimination, CRI(2022)6.
13. ECRI (2001), [General Policy Recommendation No. 6](#): Combating the dissemination of racist, xenophobic and antisemitic material via the Internet, CRI(2001)1.
14. ECRI (2003), [General Policy Recommendation No. 7](#): National legislation to combat racism and racial discrimination, CRI(2003)8rev, as amended in 2017.
15. ECRI (2004b), [General Policy Recommendation No.8](#): Combating racism while fighting terrorism, CRI(2004)26.
16. ECRI (2021), [General Policy Recommendation No. 9 \(revised\)](#): Preventing and Combating Antisemitism, CRI(2021)28.
17. ECRI (2007a), [General Policy Recommendation No.10](#): Combating racism and racial discrimination in and through school education, CRI(2007)6.
18. ECRI (2007b), [General Policy Recommendation No.11](#): Combating racism and racial discrimination in policing, CRI(2007)39.
19. ECRI (2009b), [General Policy Recommendation No. 12](#): Combating racism and racial discrimination in the field of sport, CRI(2009)5.
20. ECRI (2011), [General Policy Recommendation No.13](#): Combating antigypsyism and discrimination against Roma, CRI(2011)37rev, as amended in 2020.
21. ECRI (2012b), [General Policy Recommendation No. 14](#): Combating racism and racial discrimination in employment, 2012, CRI(2012)48.
22. ECRI (2016a), [General Policy Recommendation No. 15](#): Combating Hate Speech, CRI(2016)15.
23. ECRI (2016b), [General Policy Recommendation No. 16](#): Safeguarding irregularly present migrants from discrimination, CRI(2016)16.
24. ECRI (2022), [ECRI Glossary](#).
25. ECRI (2023), [General Policy Recommendation No. 17](#) : Preventing and combating intolerance and discrimination against LGBTI persons.

Other sources (listed in alphabetical order)

26. All Pyrenees (2017, September 21), Andorra approved the ratification of the UNESCO Convention against Discrimination in Education.
27. Altaveu (2024, January 31), Interior durà a terme canvis a la Llei d'Immigració per evitar els casos d'abusos a la construcció.
28. Altaveu (2023, August 11), L'Associació de residents peruans estudia dur a la Justícia els abusos a compatriotes subcontractats.
29. Altaveu (2023, August 10), Govern té due o tres alternatives per als 60 refugiats ucraïnesos que viuen a Canillo.
30. Altaveu (2023, June 21), Completat el primer procés de canvi de nom i gènere d'una persona transsexual a Andorra.
31. Altaveu (2023, January 31), Sense custòdia en el 'serial del vel'.
32. Altaveu (2023, January 10), All civil unions concluded so far will become marriages.
33. Altaveu (2022, September 24), La 'nena del vel' fa classes a casa millor resoltes i el germà acudeix a l'escola amb normalitat.

34. Altaveu (2022, April 23), Entra en vigor la 'llei del vel' just per impedir que dilluns la nena afectada pugui acudir a classe.
35. Andorra Difusio (2022, June 28), Diversand alerta de la por del col·lectiu LGTBIQ+ a denunciar discriminacions.
36. Andorra Diffusio (2022, June 20), Els refugiats ucraïnesos s'adapten al país mentre s'intenten solucionar els problemes d'allotjament i cobrament de nòmimes.
37. Andorra Telecom (2020, November 23), L'aplicació B-resol, a sis centres educatius.
38. ARA Andorra (2022, July 28), La nena del vel farà classe telemàticament el curs vinent i ho pagarà l'Estat.
39. ARA Andorra (2022, July 21), Green light to change name and gender for transsexual people.
40. ARA Andorra (2022, March 20), DA decideix eliminar la figura del Consell Andorrà de l'Audiovisual.
41. ARA Andorra (2022, March 12), Accés garanti a la vacunació infantil i contra la Covid-19 per als refugiats ucraïnesos.
42. Bondia (2023, August 30), Tres sancions "relevantants" a empreses constructores per incomplir la normativa amb treballadors peruan.
43. Bondia (2021, March 29), El Govern i Diversand llencen un conte infantil per donar visibilitat al col·lectiu trans.
44. Bondia (2020, November 23), L'escola andorrana de Santa Coloma se suma a l'ús de l'aplicació B-resol.
45. Council of Europe (CoE), ETS 64, Convention for the Protection of Human Rights and Dignity of the Human Being with regard to the Application of Biology and Medicine: Convention on Human Rights and Biomedicine ("Oviedo Convention").
46. CoE, ETS 144, Convention on the Participation of Foreigners in Public Life at Local Level.
47. CoE, Parliamentary Assembly (2017), Recommendation 2116(2017), Promoting human rights and eliminating discrimination against intersex people.
48. CoE, Parliamentary Assembly (2015), Discrimination against transgender people in Europe - Resolution 2048(2015).
49. CoE, Committee of Ministers (2022), Recommendation CM/Rec(2022)16 of the Committee of Ministers of the Council of Europe on combating hate speech.
50. CoE, European Committee of Social Rights (2019), Conclusions 2019 - Andorra.
51. CoE, Commissioner for Human Rights (2015), Human Rights and Intersex Persons - Issue Paper.
52. CoE, Commissioner for Human Rights (2011), Discrimination on the grounds of sexual orientation and gender identity in Europe, 2nd edition.
53. CoE, Commissioner for Human Rights (2009), Human Rights and Gender Identity, CommDH/IssuePaper(2009)2.
54. CoE, Venice Commission (2022), Andorra - Opinion on the Law on the establishment and functioning of the Ombudsman, adopted by the Venice Commission at its 132nd plenary session (Venice, 21-22 October 2022), CDL-AD(2022)033-e.
55. CoE, GRETA (2024), Report on Andorra.
56. CoE, GRETA (2019), Report on Andorra.
57. CoE, GREVIO (2020), Baseline report on Andorra.
58. Diari d'Andorra (2023, July 31), Espot assegura que s'han "tergiversat" les paraules i que no es vol fer fora a ningú.
59. Diari d'Andorra (2023, July 27), Espot recalca que els nous empleats hauran d'anar a les zones frontereres.
60. Diari d'Andorra (2023, April 16), Uns 50 refugees ucraïnesos continuaran en un hotel del Tarter.
61. Diari d'Andorra (2023, January 30), Peruans amb residència falsa a la Massana.
62. Diari d'Andorra (2022, February 22), Andorra acull 309 ucraïnesos refugees.
63. Diari d'Andorra (2019, October 23), I Govern tanca a l'ONU tota opció a la despenalització de l'avortament.
64. Govern d'Andorra (2023, January 25), S'aprova el Reglament de l'Institut Andorrà de les Dones.
65. Govern d'Andorra (2022), National Plan for Children and Adolescents.
66. Govern d'Andorra (2022, June 28), Es presenta el Reglament dels requisits d'accés i el procediment d'adjudicació dels habitatges de protecció pública.
67. IGLYO (2022), LGBTQI-Inclusive-Education-Report-2022.
68. ILGA-Europe (2023), Annual Review of the Human Rights Situation of Lesbian, Gay, Bisexual, Trans, and Intersex People covering the period from January to December 2022.
69. ILGA-Europe (2022), Annual Review of the Human Rights Situation of Lesbian, Gay, Bisexual, Trans, and Intersex People covering the period from January to December 2021.
70. ILGA-Europe (2021), Annual Review of the Human Rights Situation of Lesbian, Gay, Bisexual, Trans, and Intersex People covering the period from January to December 2020.
71. ILGA-Europe (2020), Annual Review of the Human Rights Situation of Lesbian, Gay, Bisexual, Trans, and Intersex People covering the period from January to December 2019.
72. La Ciutat (2022, February 22), The quota of ucraïnesos refugees in Andorra es troba al 100%.

73. Observatori social d'Andorra (2023a), Observatori LGTBI+.
74. Observatori Social d'Andorra (2023b), The Perception of Immigration in Andorra - Data Collection.
75. Ouest France (2022, February 17), The justice of Andorra rules against the ban on the veil in schools.
76. PinkNews (2023, September 12), Andorra's prime minister, Xavier Espot Zamora, comes out as gay: 'I never hid it'.
77. Poble Andorra (2023, October 18), L'Associació de Peruans a Andorra afirma haver-hi una quarantena de casos d'abús laboral.
78. Poble Andorra (2023, July 10), Complaints from the LGTBIQ+ sector regarding the delay in changing the name and gender of trans people.
79. Poble Andorra (2023, February 25), Refugiats ucraïnesos avisen que els preus a Andorra faran que no es puguin pagar un pis encara que treballin.
80. Raonador del ciutadà (2023, January 16), Presentació Informe 2021.
81. Radio SER (2023, September 11), Els refugiats ucraïnesos al país ja estan tots reubicats fins a finals d'any i part del vinent.
82. Transgender Europe (TGEU) (2022, July 25), Andorra Adopts First Gender Recognition Law.
83. United Nations (UN), Convention on the Rights of the Child (CRC) (2023), Replies of Andorra to the List of Issues in relation to its combined third, fourth and fifth periodic report, CRC/C/AND/RQ/3-5.
84. United Nations, Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women (CEDAW) (2019), Concluding observations on the fourth periodic report of Andorra, CEDAW/C/AND/CO/4.
85. United Nations, Committee on the Elimination of Racial Discrimination (CERD) (2018), Initial, second to sixth periodic report submitted by Andorra, CERD/C/AND/1-6.
86. United Nations, General Assembly, Human Rights Council (2020a), Report of the Working Group on the Universal Periodic Review – Andorra, A/HRC/46/11.
87. United Nations, General Assembly, Human Rights Council (2020b), Report of the Working Group on the Universal Periodic Review – Andorra – addendum, A/HRC/46/11/Add.1.
88. United Nations, General Assembly, Human Rights Council (2020c), Compilation on Andorra A/HRC/WG.6/36/AND/2.
89. United States Department of State (2022), Andorra International Religious Freedom Report for 2021.
90. Villagrasa Alcaide, Carlos (Professor) (no date), Study on Homophobia, Transphobia and Discrimination on Grounds of Sexual Orientation and Gender Identity, Legal Report: Andorra.

ANNEX: MIRADA DEL GOVERN

El següent annex no forma part de l'anàlisi i les propostes de l'ECRI sobre la situació a Andorra.

D'acord amb el procediment país per país, l'ECRI va obrir un diàleg confidencial amb les autoritats andorranes sobre una primera versió de l'informe. Es van tenir en compte una sèrie de comentaris de les autoritats i es van incorporar a la versió final de l'informe (que, segons la pràctica habitual de l'ECRI i llevat que s'indiqui el contrari, només va poder tenir en compte l'evolució fins al 10 d'abril de 2024, data d'examen de la primera versió).

Les autoritats han sol·licitat que es reproduïxi el següent punt de vista com a annex a l'informe de l'ECRI.

Concernant la recommandation numéro 7 (paragraphe 60 du texte du rapport), le ministère de l'Emploi et du Travail propose les commentaires suivants :

Pour l'année 2024, le Gouvernement a doté le Servei d'Inspection du Travail de deux postes d'inspecteurs du travail supplémentaires, en augmentant de 7 à 9 personnes, afin de soutenir ce service dans ses différentes missions.

Par ailleurs, un total de treize inspections inopinées ont été réalisées et une plainte a été reçue en 2023 concernant un groupe de travailleurs migrants qui exerçaient leur activité professionnelle en Andorre, dans le secteur de la construction, sous la modalité d'autorisation de "travailleurs détachés" ou de séjour et de travail, en provenance du Pérou. Ces inspections et plainte ont donné lieu à l'ouverture de huit procès verbaux qui ont touché quatre entreprises différentes avec des sanctions pour un total de près de 134.000 euros.

Le gouvernement d'Andorre, déterminé à éradiquer ce type de pratique, outre l'imposition de sanctions prévues par la loi andorrane pour les entreprises qui ne respectent pas la réglementation du travail, et afin d'introduire certaines limitations pour éviter des dérives pouvant conduire à abus qui affectent les travailleurs, dans le cadre du projet de loi pour la croissance durable et le droit au logement récemment soumis à la procédure parlementaire, il est proposé d'éliminer la figure du "travailleur détaché" par les entreprises de pays extracommunautaires.

En outre, afin d'informer les travailleuses et les travailleurs de leurs droits, un dépliant a été élaboré en catalan, français et espagnol, disponible en format papier et digital, et qui a été également transmis aux autorités du Pérou et de l'Argentine, pays concernés par la problématique des "travailleurs détachés", et également pays d'où proviennent la grande majorité des travailleuses et travail

ECRI Secretariat
Directorate General of Democracy and Human Dignity
Council of Europe
Tel.: +33 (0) 3 90 21 46 62
E-mail: ecri@coe.int

www.coe.int/ecri

 [@ECRI_CoE](https://twitter.com/ECRI_CoE)

www.coe.int

The European Commission against Racism and Intolerance (ECRI) is a unique human rights monitoring body which specialises in questions relating to the fight against racism, discrimination (on grounds of “race”, ethnic/national origin, colour, citizenship, religion, language, sexual orientation and gender identity), xenophobia, antisemitism and intolerance in Europe; it prepares reports and issues recommendations to member States.